

МОТИВ ЗЛОЧИНУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ

THE MOTIVE FOR THE CRIME AND ITS SIGNIFICANCE

Путєвська К.Ю., студентка II курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Зайцев В.Б., студент II курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

В даній статті проаналізовано питання, що присвячені розкриттю поняття «мотив злочину» та його кримінально-правовому значенню. Виокремлено найбільш вдале формулювання поняття «мотив злочину», зважаючи на його ознаки, особливості та специфіку перекладу з латині. З'ясовано та визначено поняття мотиву як психологічного явища та особливості «мотиву злочину» як категорії кримінального права. Встановлено місце мотиву злочину у юридичній літературі, та причини його приналежності до суб'єктивної сторони складу злочину.

В статті проаналізовано види мотивів злочину за різними критеріями, а також проблеми кваліфікації злочину за мотивами. Нами був проведений аналіз нормативно-правового закріплення такої категорії як мотив злочину у чинному Кримінальному Кодексі України. З'ясовано, що мотив злочину закріплюється у складі злочину лише тоді, коли він є обов'язковою ознакою складу злочину. Окремо було розглянуто питання кримінально-правового значення мотиву злочину, те як дана категорія впливає на процес встановлення відповідності суспільно-небезпечного діяння та конкретного складу злочину, а також на призначення покарання. Нами було наведено приклади багатоманітної практики щодо того, як мотив злочину впливає на кваліфікацію злочину, а в подальшому – на призначення покарання: пом'якшення чи обтяження строку. У деяких випадках, за результатами нашого аналізу, наявність мотиву у складі злочину утворює більш тяжкий злочин. Усі вищезазначені підходи та версії такої правової категорії як «мотив злочину» мають право існувати. З теоретичної точки зору, це дозволяє всесторонньо проаналізувати причини внутрішнього спонукання вчинити злочин та в подальшому досліджувати і вдосконалювати доктрину кримінального права. З практичної точки зору, за допомогою класифікації мотивів можна детально тлумачити зміст диспозицій норм КК України та виявляти недоліки, що безпосередньо впливають на кваліфікацію злочину і загалом на всю правозастосовчу практику.

Ключові слова: мотив злочину, класифікація мотивів, кваліфікація за мотивом.

This article analyzes the issues related to the disclosure of the concept of "motive for the crime" and its criminal significance. The most successful formulation of the concept of "motive of the crime" is singled out, taking into account its features, features and specifics of translation from Latin. The concept of motive as a psychological phenomenon and features of "motive of crime" as a category of criminal law are clarified and defined. The place of the motive of the crime in the legal literature and the reasons for its belonging to the subjective side of the crime

The article analyzes the types of motives for the crime by different criteria, as well as the problems of qualification of the crime by motives. We conducted an analysis of the legal consolidation of such a category as the motive for the crime in the current Criminal Code of Ukraine. It was found that the motive of the crime is fixed in the crime only when it is a mandatory feature of the crime. The issue of criminal-legal significance of the motive of the crime, how this category affects the process of establishing the correspondence of a socially dangerous act and the specific composition of the crime, as well as the imposition of punishment were considered separately. We have given examples of diverse practices on how the motive of the crime affects the classification of the crime, and in the future - on the imposition of punishment: mitigation or aggravation of the term. In some cases, according to the results of our analysis, the presence of a motive in the crime constitutes a more serious crime. All the above approaches and versions of such a legal category as "motive for crime" have the right to exist. From a theoretical point of view, this allows a comprehensive analysis of the causes of internal motivation to commit a crime and further research and improve the doctrine of criminal law. From a practical point of view, with the help of classification of motives it is possible to interpret in detail the content of the provisions of the Criminal Code of Ukraine and identify shortcomings that directly affect the classification of the crime and in general all law enforcement practice.

Key words: crime motive, classification of motives, qualification by motive.

Постановка проблеми. Розуміння людської поведінки, у тому числі й поведінки злочинця, залежить від того, наскільки ми розуміємо поняття «мотив вчинення злочину».

Через складність та багатогранність поняття «мотиву» в психології в юридичній літературі також не було сформовано єдиного підходу до визначення даного поняття. Також невизначеним підходом є класифікація мотивів злочину та її значення як в теоретичному, так і практичному аспекті.

Дослідження мотивів злочину проводили такі науковці як Ю. М. Антонян, П. С. Дагель, І. М. Даньшин, Д. П. Котов, О. М. Костенко, І. Я. Фойницький, М. П. Чубинський, П. А. Воробей, А. В. Савченко, М. Й. Коржанський, А. П. Шеремет, І. Г. Філановський, С. А. Татарухін, В. В. Лунєєв.

Виклад основного матеріалу. Термін «мотив» від латинської означає «двигати, штовхати, приводити до руху», звідси дослідники визначають, що основна функція мотиву це спонукання особи до вчинення певної дії.

Мотивом у психології пропонують вважати те, що спонукає діяльність людини, чому здійснюється така діяльність [1, с. 121]. Мотив – те, що спонукає людину

до діяльності і одночасно надає її діяльності осмисленості [2, с. 65].

У юридичній літературі мотив вчинення злочину належить до суб'єктивних ознак складу злочину. Хоча мотив і властивий будь-якій свідомій поведінці людини, однак якщо говорити саме про мотив злочину, то його зміст визначається саме антисоціальною спрямованістю. Так, Ю. В. Баулін визначає мотив злочину як внутрішнє спонукання до вчинення злочину, це рушійна сила вчинку людини, що визначає його зміст і допомагає більш глибоко розкрити психічне ставлення до вчиненого діяння [3, с. 81].

В свою чергу А. В. Савченко підходить до визначення поняття «мотив злочину» через його психологічну сторону. Так, вчений дійшов висновку, що під даним поняттям слід розуміти інтегральне психічне утворення, що спонукає, що спонукає особу до вчинення суспільно небезпечного діяння та є його підставою [4, с.15].

Таким чином, враховуючи вищевикладені думки науковців, пропонуємо наступне визначення мотиву злочину – внутрішнє спонукання до вчинення злочину, яке є його підставою і розкриває психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння.

Також в наукових працях точиться дискусія стосовно того, чи можуть бути безмотивні злочини. Так, Й. М. Коржанський, А. В. Савченко та деякі інші науковці доводять, що безмотивних злочинів немає, навіть необережних, зважаючи на те, що жодна людська поведінка не може бути без внутрішнього спонукання, рушійної сили [5, с. 21]

Однак більшість дослідників вважають, що мотив людської поведінки стає мотивом злочину лише тоді, коли він охоплює всі найбільш суттєві елементи складу злочину, що можливо лише в умисних злочинах.

Незалежно від бажання особи, це мотиви суспільно небезпечної поведінки, що в свою чергу призводять до суспільно небезпечних наслідків. Інакше кажучи, в необережних злочинах наявні мотиви, які підштовхують особу на певну поведінку, але не на вчинення злочину, оскільки злочинного результату свідомість винуватого не припускає [6, с. 43].

Прикладом цього може слугувати стаття 364 КК, в диспозиції якої прямо вказано, що корисливі мотиви є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони. В інших конструкціях, саме суспільно небезпечне діяння може передбачати наявність певного мотиву при вчиненні злочину, який може бути як і прямо вказаний в законі, так і ні. Наприклад, злочини проти власності, які передбачають наявність корисливого мотиву.

Закон може передбачити мотив у деяких складах як ознаку, що надає злочину кваліфікованого виду.

Наприклад, учинене з корисливих мотивів умисне вбивство кваліфікується за п.6 ч.2 ст.115 КК, в разі, коли винний позбавляючи життя потерпілого, бажав одержати певні матеріальні блага або досягти будь-якої іншої матеріальної вигоди. При цьому не має значення момент виникнення корисливого мотиву, до початку чи під час вчинення цього злочину, а також чи одержав винний ті матеріальні блага, які бажав отримати внаслідок вбивства[7]. У даному випадку ми можемо бачити як корисливий мотив перетворює простий склад злочину на склад із кваліфікуючими ознаками.

Якщо ж мотив злочину не вказаний у відповідній нормі закону або ж не впливає безпосередньо з її змісту, то він не має значення для кваліфікації конкретного злочину, але суд може враховувати це при призначенні покарання.

На думку Л.М. Кривоченко, мотив і мета можуть виконувати різні ролі, у вигляді обов'язкових, кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих), привілейованих ознак або ознак, що пом'якшують чи обтяжують покарання.

Якщо мотив злочину розглядати як пом'якшуючу обставину, то згідно з ч.2 ст.66 ККУ, це може впливати на прийняття судом рішення щодо призначення особі більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (відповідно до ст. 69 ККУ).

Важко переоцінити важливість класифікації мотивів у кримінальному праві та кримінології. Як зауважив В.М. Кудрявцев, для того, щоб розглянути проблему мотивів злочинної поведінки, недостатньо обмежитись лише визначенням мотиву, треба ще й конкретно уявляти, про які мотиви йдеться. Для цього необхідний ознайомитись, принаймні, з переліком мотивів, а ще краще – з їх класифікацією [8, с. 4].

Виникають певні труднощі з класифікацією мотивів, бо наразі не існує єдиного та правильного підходу до класифікації. В залежності від різних підстав (критеріїв) виділяють різні класифікації.

Заслужовує на увагу класифікація, що запропонована Б.С. Волковим, який вважає за необхідним розділити мотиви злочинів на різні групи: 1) мотиви політичного характеру (класова ненависть, мотиви національної ворожнечі, релігійні мотиви); 2) ниці, які є різними формами прояву егоїзму (хуліганські спонукання, помста, ревності, користь, ненависть, заздрість, сексуальні спонукання, засновані на збоченнях та ін.); 3) мотиви, позбав-

лені ницості (жалість, співчуття до потерпілого, мотиви, що обумовлені виключно складними особистими або сімейними відносинами, пов'язані з неправомірною поведінкою самого потерпілого та ін.) [9, с. 40 – 41].

Одним із прикладів класифікації за Волковим можна навести справу про вчинення злочину з ненависті з практики Апеляційного суду Амстердама. Злочинець наніс удари ногою по голові одному із чоловіків, а іншому – удари кулаками. Мотивом даних дій було те, що постраждали були гомосексуалами, а злочинець керувався своїми упередженнями. Суд визнав, що двоє постраждалих підверглися нападу тому, що вони мали іншу орієнтацію і за наявності у злочинця мотиву з ненависті та особистих упереджень збільшив йому міру покарання.[10]

С.А. Тарарухін вважає, що мотиви можна поділити за критерієм джерел їх утворення і специфікою відносин та інтересів, у яких вони відображаються: 1) мотиви, пов'язані з особистими потребами та інтересами, а також обумовлені неправильно сформованими взаєминами з оточенням (користь, помста на побутовому ґрунті, ревності, сексуальні та інші ниці спонукання, особиста зацікавленість тощо); 2) мотиви, що не мають особистісного змісту і значення (хуліганські спонукання, мотиви протидії особам, що виконують свій службовий чи громадський обов'язок, помста на цьому ґрунті та ін.); 3) ситуаційні мотиви дій, які породжуються насамперед протиправною поведінкою потерпілого та носять вимушений характер (при перевищенні меж необхідної оборони, у стані сильного душевного хвилювання тощо) [9, с. 22 – 26]. Такий поділ дозволяє проаналізувати глибинні причини вчинення злочину, що безпосередньо пов'язані з мотивом.

Таким чином, єдиного підходу до класифікації мотивів злочину на сьогодні в доктрині кримінального права не існує. В залежності від різних підходів та критеріїв науковці виділяють різні види мотивів злочину. Значення класифікацій полягає в тому, що це дає змогу краще зрозуміти поняття та кримінально-правове значення мотиву злочину.

Встановлення мотиву при кваліфікації є обов'язковим, якщо мотив є обов'язковою ознакою складу злочину. Наприклад у злочинах, передбачених ст. 364 (зловживання владою або службовим становищем), ст. 148 (підміна дитини), 232 (розголошення комерційної таємниці), КК України тощо має бути обов'язково встановлений мотив злочину.

Буває й так, що мотив прямо не вказується у диспозиції закону про кримінальну відповідальність. Так, немає вказівки на мотив корисливості у диспозиціях ст. 185-191 КК України, які передбачають відповідальність за посягання на власність, але без мотиву корисливості не може бути крадіжки (ст. 185 КК України), шахрайства (ст. 190 КК України) тощо.

Наприклад, у постанові Лебединського районного суду Сумської області від 21 січня 2011 року встановлено, що підсудний, який надавав юридичні послуги, багаторазово, зловживаючи довірою клієнтів, переслідуючи свій намір направлений на незаконне збагачення та заволодіння чужим майном, не маючи наміру на виконання зобов'язань за домовленістю про надання юридичних послуг, заволодівав коштами спричиняючи цим майнову шкоду клієнтам. Постійно наголошується на тому, що підсудний переслідуював корисливий мотив. Суд визначив, що його дії потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 190 КК України [13]. У цій статті прямо не вказується мотив як обов'язкова ознака, але він впливає із зміста ст. 190 КК України. Таким чином, цей мотив можна віднести відповідно до вищенаведених класифікацій як: 1) такий, що «захований» у складі злочину; 2) за класифікацією Б. С. Волкова – ниций мотив, який є формою вияву егоїзму; 3) за поглядами С. А. Тарарухіна – мотив, що обумовлений власними потребами та інтересами.

У тих випадках, коли вказівка на мотив створює кваліфікований склад злочину, також встановлення мотиву

є обов'язковим при кваліфікації злочинного діяння. Наприклад, корисливі й хуліганські мотиви перетворюють простий склад злочину умисного вбивства на склад із кваліфікуючими ознаками (пп. 6, 7 ч. 2 ст. 115 КК України), корисливий мотив так само обтяжує кваліфікуючими ознаками незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ч. 2 ст. 146 КК України), завідомо неправдиве показання (ч. 2 ст. 384 КК України) тощо.

Висновок. В даній статті було проаналізовано основні питання присвяченні поняттю «мотив злочину». Досліджено праці видатних науковців в доктрині кримінального права та запропоновано визначення «мотив злочину». Була використана практика європейського суду, яка ще раз підкреслила значення мотиву при вирішення справи.

Підтверджено за допомогою судової практики, що зазначені підходи до класифікації мотиву злочину мають право існувати. З теоретичної точки зору, це дозволяє

всесторонньо проаналізувати причини внутрішнього спонукання вчинити злочин та в подальшому досліджувати і вдосконалювати доктрину кримінального права. З практичної точки зору, за допомогою класифікації мотивів можна детально тлумачити зміст диспозицій норм КК України та виявляти так звані «заховані», що безпосередньо впливає на кваліфікацію злочину і загалом правозастосовчу практику.

В залежності від підстав (критеріїв) поділу мотивів злочину на види було визначено основні підходи регулювання даного питання.

В роботі визначено кримінально-правове значення інституту мотив злочину, яке полягає в тому, що в одних складах злочину, мотив є обов'язковою частиною складу злочину, а тому підлягає встановленню при кваліфікації відповідного діяння, також мотив може бути обставиною, що обтяжує чи пом'якшує відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основи психології: підручник / за заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Романця. – К. : Либідь, 1995. – с. 208.
2. Гамезо Н. В. Атлас по психологии. Информ. – метод. материалы к курсу «Общая психология»: учеб. пособ. для студентов. Москва: Просвещение, 1986. С. 84.
3. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. Кримінальне право України: Загальна частина.: підручник. Харків: *Право*, 2010. С. 173.
4. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину: монографія. Київ: *Аміка*, 2002. С. 14.
5. Коржанський М. Й. Передмова до монографії А. В. Савченка «Мотив і мотивація злочину» . Київ: *Аміка*, 2002. С. 4.
6. Волков Б. С. Мотивы преступлений: Уголовно-правовое и социально-психологическое исследование. Казань: *Казан. унта*, 1982. С. 152.
7. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81020511>
8. Кудрявцев В.Н. Мотивы преступного поведения. Москва: *Юридическая психология*, 2007. № 4. С.2-7.
9. Волков Б.С. Мотивы преступлений: Уголовно-правовое и социально-психологическое исследование. Казань: *Казан. унта*, 1982. С. 152.
10. Уголовное преследование по делам о преступлениях на почве ненависти. *БДИПЧ ОБСЕ*, 2015. С. 31.
11. Тарарухин С.А. Установление мотива и квалификация преступлений Киев: *Вища школа*, 1977. С. 152.
12. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/13528717>